

1900

Inledning

I valet till Andra kammaren i september 1899 ökade socialdemokraterna sitt röstantal men fick med Hjalmar Branting fortfarande bara ett riksdagsmandat. I rösträttsfrågan ledde valutgången till en liten förskjutning inom det konservativa lägret genom ståndpunkten allmän rösträtt med garantier. I sin majartikel pekade Branting på kopplingen mellan värnplikt och rösträtt vilket så småningom drev rösträttsfrågan framåt när försvarsbördorna ökade.

I resolutionen togs rösträtten och 8-timmarsdagen upp. När det gällde det senare kravet hänvisade man till Frankrike som förebild där en 10-timmarsdag hade lagfäst och därmed öppnat vägen till ytterligare reducering. I SAP:s rapport till Socialistinternationalens kongress i Paris nämndes kontinuerlig reducering av arbetstiden i Sverige som ett positivt tecken vilket tillskrevs den politiska och inte minst den fackliga arbetarrörelsens frammarsch.

1. Majtalet

- Ort: Helsingborg, Nya torg.
- Källa: Helsingborgs Dagblad 1900-05-02, s. 2, 1sta majdemonstrationen.

[1sta majdemonstrationen] i går försiggick efter det vanliga programmet, men under ovanligt liten tillslutning, antagligen till följd af det dåliga vädret. Regn, än stridt, än i form av dugg, föll nämligen hela tiden för demonstrationen och upphörde först när denna var öfver, och vinden blåste hård och kallt. Det tyckes som om hr Branting här skulle följas af otur, ty när han förra gången för några år sedan talade på en demonstration i Helsingborg uppgifves samma hundväder ha rådt. Eljes brukar första maj här ha att bjuda på solsken och värme.

[... om demonstrationstågets väg]. Inalles deltego omkring 1,500 personer i tåget, som räknade 5 musikkårer och 27 fanor förutom demonstrationsfanan. Tåget, hvori ingen berusad person kunde ses, räckte utefter hela Järnvägsgatan och behöfde en tid af c:a 6 minuter att i sin helhet passera en plats.

På Nya torg samlades alla fanorna på en uppförd talaretribun, från hvilken redaktör Hj. Branting höll ett längre demonstrationstal till de omkr. 2,000 på platsen församlade. Tal. betonade däri bl.a. att de 10 år, som denna dag gått sedan den första

majdemonstrationen hölls öfver hela den civiliserade världen, lärt demonstranterna, att de endast mycket sakta kunde komma framåt mot sitt mål, den lagstadgade 8-timmars maximalarbetsdagen och allmänna medborgarrätten. Men utvecklingen går ovillkorligen framåt och arbetarne kunna därför vara förvissade att efter nästa tioårsperiod nya steg skola tagits mot detta mål. Och därför att erfarenheten visat, att demonstranterna från början ställt sina önsknings och förväntningar för högt, få de ej förtröttas, utan söka genom enigt samarbete vinna terräng, smått men säkert, så att de aldrig behöfva uppgifva vunnen mark.

Talet afslutades med ett fyrfaldigt lefve för arbetarerörelsen, földt af ett lefve för hr Branting.

Till slut antogs en resolution i demonstrationens syfte, hvarpå demonstranterna, nu reducerade till 500 à 600, aftågade till Folkets park, hvarest eftermiddagen tillbragtes på öfligt sätt, hvarjämte hr Branting i ett nytt anförande utvecklade de idéer, för hvilka man demonstrerat, samt ägnade några minnesord åt de nyligen bortgångne socialistcheferna Axel Danielsson och Sterky.

2. Majtalet

- Ort: Helsingborg, Nya torg.
- Källa: Öresunds-Posten 1900-05-02, s. 2, Första-maj-demonstrationen.

[Första-maj-demonstrationen] för allmän rösträtt och normal-arbetsdag ägde rum i år under en trots det ogynnsamma vädret mycket talrik tillslutning. Medan processionen tågade genom gatorna hällregnade det och regnet fortsatte att ösa ner under större delen af hr Brantings tal.

[... om demonstrationståget]

Vid framkonsten till Nya torg hälsades demonstranterna välkomna af härvarande samorganisations ordförande, hr Schönström, som i ett kortare anförande erinrade om betydelsen af de kraf, som arbetarne på denna dag ville ge uttryck åt. Därefter beträddes talarestolen af riksdagsman Hj. Branting från Stockholm.

I ett till såväl form som innehåll ypperligt anförande tolkade talaren de känslor af tillfredsställelse och glädje den arbetande klassen hade anledning hysa för sin saks framgång under de 10 år, som förslutit sedan 1:a-maj-demonstrationerna började. Man kan icke begära, att det skall gå så fort med förverkligandet af de stora mål arbetarklassen föresatt sig. Men framåt går det allt jämt till frihet och lycka för den

arbetande klassens söner och döttrar, och den terräng, som redan vunnits, skulle man nog veta att behålla genom organisationens makt. Visserligen kunde det komma sämre tider, men detta vore beroende på det kapitalistiska system, som rådde och som arbetarne skulle söka få ersatt med folkvälde.

Den första maj hade sin betydelse därför, att arbetarne då samlades med gemensamma känslor och intressen öfver hela världen. Och säkert vore, att arbetarne tack vare arbetarrörelsen, som dock blott vore medlet i den stora kampen för frihet, jämlikhet och broderskap.

Talaren utbragte ett lefve för arbetarrörelsen, åtföljt af kraftiga hurrarop.

Därefter antogs följande af distriktsstyrelsen föreslagna resolution.

[... resolutionen återges]

Man inordnade sig nu åter under fanorna och aftågade till Folkets park, där festen fortsattes. Hr Branting talade här om "1:a-maj-programmet i dess första årtionde".

3. Majtalet, sammanfattande referat

- Källa: Arbetet 1900-05-02, s. 2, Majdemonstrationen.

Helsingborg.

Första majdemonstrationen i Helsingborg försiggick under mycket ogyn[n]samt väder. Rägnet varade hela tiden, tills demonstranterna åter hunnit fram till Nya torg, men det oaktadt var demonstrationen storartad, och de i tåget deltagandes antal uppgick till godt 2,000. Det imponerande demonstrationståget, bestående af 31 föreningar med 28 fanor och 6 musikkårer, framskred genom stadens hufvudgator till torget, där folkmassan uppgick till bortåt 4,000. Talet hölls af riksdagsman *Hjalmar Branting*.

Sedan afmarscherade demonstranterna till Folkets park, och längre fram på e. m. höll Hjalmar Branting därstädes ännu ett tal nämligen öfver ämnet: första majprogrammet i dess första årtionde.

Hjalmar Branting, som anlände kl. 1,30 e. m., afreste samma dag kl. 8,5 för att redan påföljande dags f. m. deltaga i riksdagsarbetet.

K-d.

4. Majtalet, sammanfattande referat

- Källa: Social-Demokraten 1900-05-02, s. 2, Helsingborg.

Helsingborg

Oaktat regnstorm storartad demonstration. 28 fanor och 6 musikkårer samt inemot 2000 demonstranter i tåget. För första gången märktes en kvinnoförening efter handskesömmerskornas nya helröda fana. Efter marschen rundt staden talade redaktör Branting för godt 3000 personer på nya torget. Senare var bättre väder, folkets park lifligt besökt, där föredrag hölls af honom om arbetarrörelsen nu och för 10 år sedan.

5. Artikel

- Ämne: Rösträtt och värnplikt. Kätterska strötankar af Hjalmar Branting.
- Källa: Social-Demokraten 1:a maj-nummer 1900, s. 3-4. Avtryckt i Hjalmar Branting, Tal och skrifter, 5, s. 111-116. – Ett handskrivet manuskript finns i Brantings arkiv, vol. 2.1:01.

Med framläggandet af de 80:s motion för kommunalstrecket, såsom konsekvens af Liberala samlingspartiets hittills på det hela lyckliga start i andra kammaren, har vår evinnerliga svenska rösträttsfråga definitivt inträdt i ett nytt skede.

Folkriktdagsårens försök till allmän-demokratisk samling på den allmänna rösträttens grund hade mynnat 1896 ut i en klyfning, som innebar tillfällig maktlöshet. Vensterflygeln, arbetarvärlden, gick till sitt stora *organisationsverk*, som kanske skulle kräfva ett årtiondes tåligt byggande och segt försvar innan det vunnit den pröfvade fasthet och den vida omfattning, att det kunde kastas afgörande i vågskålen för en rent politisk reform. Det var en lång och mödosam väg, men en som lofvade social och ekonomisk höjning som hastigt mognande frukter att plocka under frammarschen, och framför allt – det gafs alldeles ingen annan.

Högerflygeln åter upplöstes som organisation. Dess lefvande kraft sattes in på val och parlamentarisk verksamhet. Man återknöt fastare de aldrig helt afklippta förbindelserna åt höger, och i den allmänna rösträttens ställe trädde redan i fjol det Friesen'ska skrifvelseförslaget om kommunalstreck.

Situationen i rösträttsfrågan är sålunda denna: arbetarklassen, den starkast pådrifvande kraften, har sedan någon tid trädt i bakgrunden – det vore strutspolitik att förneka detta faktum. Och under tiden sökes på vanligt parlamentariskt vis icke en lösning, men en *kompromiss*.

Ännu en gång har alltså våra maktegande ett tillfälle att köpa sig för billigt pris en tids uppskof, med deras skräck och fasa, den allmänna och lika rösträtten. Dårar vore de, om de förspilde fatalierna, men den dårskapen vore blott i stil med alltför många föregående, och de ha under demokratins långa maktlöshet vant sig att ej behöfva göra några eftergifter alls.

Lika godt, det blir första kammarens sak om den vill eller icke vill begagna lugnet före nästa sociala ovädersperiod. *Vår* uppgift kan icke vara att pressa på våra fiender *nu*, utan att göra allt klart att kunna pressa mångfaldigt hårdare *sedan*, om det liberala medlingsförsöket, som allt för möjligt är, löper ut i sanden.

Men medan liberalismen genom händelsernas gång, trots alla gamla och äfven nyare synder, i detta ögonblick återfått ledningen för en, låt vara starkt begränsad rösträttsreform, håller en annan stor politisk fråga på att stiga upp öfver Sveriges horisont. Regeringsproposition om ny härordning, byggd enbart på den allmänna värneplikts grund och sålunda innefattande en förlängning af öfningstiden till 8, 10 eller 12 månader, är redan officiellt bebådad till nästa riksdag. Urtimans "desorganisatoriska röra", om hvilken en gång Rappe vittnade i andra kammaren att "få vi detta, så kunna vi försvara oss", räckte sålunda icke ens ett årtionde. Den har varit Johannes Döparen för den rena värnepliktshären; nu skall denna komma själf i all sin prakt.

Hur skall arbetarevärlden mottaga den objudne gästen?

"Därom kan väl icke råda mer än en mening", hör jag ropas från alla håll.

"Militarismen är fienden! Bekämpa honom tum för tum, icke en dags längre öfning, icke ett öres ökadt anslag."

Men är det nu verkligen givet att saken är så enkel?

Äfven de som ropa mest högljudt mot all militarism bruka medgifva, när man går dem in på lifvet, att något slags försvarsväsen måste ett folk ha i den järnålder vi lefva uti. Den rena försvarsnihilismen är sekterism. Och allra minst passar den, djupare sedt, en kraftigt uppåtsträfvande samhällsklass, som känner sig ha framtiden för sig, som rustar sig att återtaga sitt eget, allt för länge undanhållna arf.

Sveriges rikedomar skola öfverföras från ett utsugande fåtal i hela svenska folkets besittning, som grundval för hela vår nations materiella välstånd och andliga odling – det är ju, kort och rakt på sak; den svenska socialdemokratins program. Men däraf följer också den själfklara förpliktelsen att så stå vakt kring denna nationalrikedom, att den ej röfvas bort af främlingar, medan vi inbördes tvista om hvars och ens andel.

Afväpning kan alltså *icke* för närvarande bli vårt militära ideal. Fastmer måste vi sträfva till *ett folk i vapen*, en härordning oduglig till anfall, utåt liksom inåt, men desto starkare till försvar, en armé, buren uppe af äkta medborgaranda, men också

utrustad efter militärteknikens kraf så långt våra tillgångar medgifva och med tillräcklig öfning att hvarje man är väl förtrogen med sitt vapen.

Men om detta medgifves vara hvad vi nu böra sträfva till, så ligger det heller ingen reson i att på förhand stämpla öfvergång till värnepliktsarmé utan annan stam än befälet som eftergift åt kulturfientlig militarism. Det *kan* bli detta, men då beror det på en god tankes förfuskning, icke på att det måste vara så. Slå ned det specifikt militaristiska hvarhelst det sticker upp hufvudet, slopa krigslagarna i fredstid, slopa obevekligt paradexcercisen, förverkliga *vårt* partis gamla tanke: geväret på väggen, lägg alla förberedande öfvningar till skolan och hemorten, så att kasärnen, råhetens och alla lasters plantskola, icke får tid att förgifta den ungdom, som där fullbordar och avslutar sin värneplikt – hvem vet om icke ett sådant system, ehuru utan tvifvel alltid betungande, dock skall både kunna bli mera populärt och förtjäna att vara det än de Rappeska 90-dagarna!

Nåväl, invänder man, må vara att vi arbetare gå in på "utsträckt värneplikt med garantier" – men då skola vi ha *rösträtt först!*

Ja, det ha vi nog både sagt och menat litet hvar, och hvilken vän af allmän rösträtt skulle icke önska att hållre i dag än i morgon se utsikter öppnas för att genomföra hans rättvisa kraf! Men lika fullt, låt oss pröfva fördomsfritt ställningen som den är, utan hänsyn till slagord, hvilka allt emellanåt tarfva revision.

För den medborgaranda, som skall ge vårt nationella själf försvar i nödens stund dess bärande kraft, behöfs en social reformpolitik, som lyfter upp de nu tillbakasatta klasserna och ger styfbarnen plats vid sidan af de privilegierade. Men hörnstenen för alla sådana sträfvanden är den allmänna rösträtten. Därför må vi åter och åter upprepa för dem, som nu sitta vid maktens köttgrytor, att *rösträttsfrågan är vår främsta försvarsfråga.*

Men följer däraf att det anstår arbetarne att schackra som hemmansegarne gjort, då de bytt sina grundskatter mot *andras* ökade värneplikt? Passar det en framtidens ledande klass med ideala mål att om sådana ting förklara: affär är affär! Först vår rätt, sedan skola vi gå in på att göra oss dugliga att försvara både den och hela vårt svenska samhälle.

Mig synes, jag må öppet bekänna det, att har man en verklig segerviss tro på arbetareklassens frammarsch, så bör man också känna sig öfvertygad att rösträttsfrågan blir löst, här liksom i andra länder, utan att därmed behöfver förknippas något som ens illviljan kan benämna försvarsvägran. Och oändligt mycket mera än att i politisk finurlighet sammankoppla två, säga hvad man vill olikartade frågor, en social och en nationell, tilltalar mig den högsinta anda, som 1848 lade Paris' arbetare de orden i munnen: "vi skänka republiken tre månaders elände".

De hade sin rätt att kräva af sin egen republik, desse blusmän från februari-barrikaderna, och den viktigaste af alla rättigheter: existensen. Men de gånge kredit; deras tur skulle komma, hoppades de, bara man väl hunnit få allt en smula i ordning.

Deras hopp blef sviket, de fingo bly för bröd, men icke var det denna deras högsinhet som bragte deras sak på fall. Den andan strålar efter ett halft sekel lika klar, till föredöme för kommande slakten, att trots alla förhoppningar som gå i kvaf innan ett stort mål hinnes, aldrig släppa den realitet bland de andra mera massiva verkligheterna, som kan benämnas: tro på ett ideal, på *rättfärdighetens seger*.

6. Ur Brantings rapport till Socialistinternationalens kongress i Paris (1900-09-23--), daterad 15 september 1900

- Källa: Maskinskrivet manuskript på svenska i Socialistiska internationalen [samling], vol. 01, ARAB.

[...]

I afsaknad af allmän rösträtt bli folkmöten och demonstrationer då nästan det enda sätt, hvarpå arbetarnes opinion kommer fram. I detta afseende ha *1-maj-demonstrationerna* [understruket i manuskripttexten] för Sverge varit af största betydelse. Gynnade af att 1 maj sedan gammalt är half fridag ha de lyckats samla år efter år efter våra förhållanden kolossala massor för normalarbetsdagen och rösträtten; senaste år ha öfver 1000.000 demonstrationsmärken sålts, på ett 50-tal demonstrationsplatser. Det lider heller inte tvifvel att dessa arbetarklassens mönstringar bidragit till den betydande förkortning i arbetstiden, från 12 à 13 och mera till 10 à 11 timmar, som på 1890-talet genomförts i industrin och delvis äfven i jordbruket.

Men mest har till detta framsteg såväl som till den allmänna lyftningen i arbetarklassens läge under senaste årtionde bidragit den fackliga rörelsens storartade uppsving. Den kraft som ej fick aflopp politiskt har med ifver kastat sig på denna sida af arbetarrörelsen, hvarvid också bör ihågkommas att särskilt den starka danska fackföreningsrörelsen varit både ett mönster och ett sporrande föredöme.

[...]